

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

УДК 378.147:37.01

СОЦІАЛЬНА ІНІЦІАТИВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Майданюк Марина, аспірантка кафедри теорії та ехнології соціальної роботи, Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID: 0009-0002-3585-0374

E-mail: maydanyuk_m@ukr.net

Стаття присвячена одній з актуальних проблем формування у соціальних працівників соціальної ініціативності. У статті розкрито зміст понять «ініціативність», «соціальна ініціативність майбутнього соціального працівника». З'ясовано, що виявлення соціальної ініціативності визначається спрямованістю системи мотивів, цінностей фахівця соціальної роботи.

Ключові слова: ініціативність, соціальна ініціативність, професійна підготовка, студент, майбутній соціальний працівник, отримувач соціальних послуг.

SOCIAL INITIATIVE OF THE FUTURE SOCIAL WORKER: THEORETICAL ASPECT

Maidanyuk Maryna, graduate student of the Department of Theory and Technology of Social Work, Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University

ORCID: 0009-0002-3585-0374

E-mail: maydanyuk_m@ukr.net

The article is devoted to one of the urgent problems of the formation of social initiative among social workers. The article reveals the meaning of the concepts «initiative», «social initiative of the future social worker». We consider the social initiative of the future social worker as an integrative characteristic of the personality of the future specialist in the social sphere, which is manifested in social activity, subjectivity, the ability to make independent choices, socially useful decisions, implement them and take responsibility for the future development of the state. It is noted that in the structure of social initiative it is possible to single out socio-professional, value, operational and activity components. The valuable component involves orientation towards the disclosure and development of the individuality of the future specialist in the activity, its content-resultative and procedural-dynamic characteristics.

It was found that the detection of social initiative is determined by the orientation of the system of motives and values of a social work specialist and occurs in direct communication, in the ability to apply various methods of communication, the ability to understand the recipient of social services, predict the results of one's activity, and the ability to forecast it. It is noted that at the stage of professional training, one of the effective means of developing the social initiative of future specialists is the support of their social initiatives related to the possibility of early professional orientation and independent professional activity, self-education. The content of the employee's social initiative consists in determining his essential strengths, interests, values, which are developed and realized in the conditions of professional activity.

Key words: initiative, social initiative, professional training, student, future social worker, recipient of social services.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Формування соціальної ініціативності є важливим завданням суспільства щодо фахівців певної професії, оскільки вона чинить суттєвий вплив на ефективність їх діяльності та подальшу самореалізацію. Соціальний працівник виступає посередником між особистістю й державою та є провідником інформаційних послуг, технологій, що відповідно висуває певні вимоги до його професіоналізму, особистісних якостей. При цьому ефективність діяльності соціального працівника залежить від розвитку у нього соціально-значущих якостей, соціально-комунікативної культури, соціальної ініціативності. Формування соціальної ініціативності здійснюється у процесі професійної підготовки та подальшої професійної діяльності соціальних працівників. В результаті чого відбувається засвоєння майбутнім фахівцем спеціальних знань, умінь, соціальної ініціативності, що сприятиме ефективній діяльності з надання допомоги отримувачам соціальних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі використання технологій коучингу присвячено роботи українських та зарубіжних авторів: І. Адізес, М. Аткінсона, М. Бет О'Ніл, А. Брауна, П. Бурдье, В. Гаврилюк, Т. Голві, Дж. Джеймсона, К. Дугласа, О. Комар, Т. Леонарда, Дж. Мід, С. Мигра, Т. Окушко, Е. Парслоу, Ж. Петрочко, О. Пометун, С. Романової, Дж. Селлін, В. Сідоренко, В. Тернопільської, О. Тішук, Дж. Уйтмора, Д. Хамері, В. Циби, Т. Чернової, Н. Чиренко, В. Шахрай та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наявність значного інтересу до проблеми формування соціальної ініціативності майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти та відсутність фундаментальних досліджень вказаного напрямку зумовили необхідність організації дослідницької діяльності.

Мета статті – розкрити стан дослідженості проблеми формування соціальної ініціативності майбутніх соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу з повними обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальну ініціативність трактуємо як моральну якість, соціальну характеристику особистості фахівця соціальної сфери, що виявляється у його здатності до активного та самостійного діяння. Водночас соціальна ініціативність передбачає готовність співчувати, співпереживати, розуміти інших людей, брати участь у добровільній діяльності в інтересах отримувачів соціальних послуг.

Проблематика соціальної поведінки і соціальної взаємодії широко представлена у зарубіжній і українській науковій літературі. Соціальна поведінка обумовлена контекстом соціальної включеності особистості: соціальними детермінантами правилами, соціально-моральними нормами [3]. Соціальна поведінка включає соціальні дії та передбачає звернення особистості до соціальних об'єктів. Своєю чергою під соціальною ініціативністю розуміємо іманентний зв'язок особистості з соціальним середовищем. При цьому будь-яку сферу реалізації соціальної ініціативності можна окреслити як простір соціальної ініціативності (межі цього простору визначаються як загальними характеристиками соціальної сфери, так і власне особистістю, яка здійснює соціальну ініціативність).

На думку вчених, детермінація соціальної ініціативності включає зовнішні (соціально-середовищні, соціально-нормативні) та внутрішні (індивідуально-особистісні) фактори. У науковій літературі акцентується увага на дихтомії соціальної ініціативності особистості: з однієї сторони, важливо досліджувати якими засобами особистість засвоює соціальні впливи, а з іншої – яким чином, і в яких соціальних групах вона реалізує свою соціальну чутливість, соціальну ініціативність. Зазначено також, що ініціативність

залежить «як від внутрішніх, так і від зовнішніх умов (їх співвідношення визначає різні типи ініціативності), що призводить до їх оптимізації, якісного розвитку. Згідно з цим, спостерігається дві групи детермінант: що закладені в соціумі та безпосередньо в особистості [3; 8; 10]. Зважаючи на такий контекст, стає зрозумілим, що регулювання соціальної ініціативності за своєю сутністю є саме соціальною. Зовнішні характеристики визначають соціальний контекст поведінкових характеристик соціальної ініціативності майбутніх соціальних працівників.

Процес соціалізації формує соціальну ініціативність особистості. В. Циба розглядає соціалізацію як двобічний процес, що поєднує як засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему відповідних зв'язків, так і активне відтворення цієї системи індивідом у своїй діяльності [7]. Зокрема, зазначається на зв'язку соціальної ініціативності, соціальної компетентності із розвиненою суб'єктністю особистості, її соціальною активністю, здатністю до соціального вибору, що є умовою успішної соціалізації. Так, дослідник вказує, що для досягнення суб'єктності особистість має набувати знання, виявляти волю і толерантність, відносно самостійно приймати рішення та відповідати за їх наслідки [7].

Термін «ініціативність» у філософському, психолого-педагогічному аспекті окреслюється як сукупність соціально-значущих якостей та асоціюється з активністю особистості. Вона тісно пов'язана із такими якостями як-от: активність, цілеспрямованість, дисциплінованість, самостійність, відповідальність. У соціальній ініціативності об'єднується індивідуальне й суспільне, а їх злагодженість узалежнена від ступеня розвитку соціальних відчуттів, переживань та емоцій, які відображають ставлення до себе, суспільства, інших людей та діяльності. З огляду на це, соціальну ініціативність слід розглядати як особистісну й суспільну якість, як потребу до зміни або перетворення дійсності, як мотив діяльності [3].

Ініціативність Ж. Петрочко окреслює як передумову розвитку важливих якостей особистості та результат її виховання. Специфікою ініціативності є її багатофункціональність та прагнення людини до творчих досягнень, нових успіхів [2]. При цьому складова ініціативності – активність – розглядається як обов'язкова умова розвитку індивідуальних характеристик, якостей, здібностей особистості, засіб досягнення успіху, її життєва потреба, показник життєвого успіху.

Нам імпонують думки науковців у яких наголошується на ініціативності як здатності поєднувати свої інтереси з вольовими зусиллями, повагу до інших з реальним керівництвом і наполегливістю, готовність проявляти стійкість до труднощів і несподіванок. Через реалізацію ініціативних дій відбувається розвиток волі, самостійності, самодисципліни й інтелекту та моральне становлення особистості. Саме здатність особистості до самостійних суспільних починань, активності й винахідливості утворює особистісну якість – ініціативність [5; 6]. Водночас ініціативність може виявлятися у соціальній спрямованості та передбачати готовність співчувати, допомагати іншим або, навпаки, асоціальній спрямованості, що знаходить вираження в емоційній неприязні, жорстокості, асоціальних вчинках. В моральному контексті ініціативність передбачає відповідальність та дотримання соціальних норм.

Соціальна ініціативність розглядається у дискурсі розвитку соціального мислення та передбачає систему знань про соціальну реальність, яка дає можливість не тільки адаптуватися до такої реальності, а й створює можливості до її перетворення. Відповідно акцентується увага на трьох показниках сформованості соціального мислення: розуміння закономірностей розвитку сучасного соціуму; розуміння механізмів соціальних перетворень; можливість прогнозування соціального розвитку [3; 4; 10]. Отже, можна

зробити висновок про ознаки недостатнього розвитку соціального мислення молоді, її умінь оцінювати, будувати прогнози розвитку як власного, так і суспільного життя та самостійно встановлювати зв'язки між окремими фактами.

Нам імпонують умовиводи вчених, що соціальна ініціативність є необхідною умовою здійснення особистістю функцій суб'єкта суспільних відносин. Зокрема, її окреслюють як характеристику особистості, яка обумовлена її природними здібностями і якостями, що формуються в процесі виховання навчання, практичної діяльності.

Погоджуємося із П. Бурдье, який акцентує увагу на важливості для кожної особистості бути «соціологом» з метою формування ефективної власної життєдіяльності [1].

Згідно з поглядами В. Шахрай, необхідно розвивати у молоді здатність аналізувати соціальний світ, адекватно оцінювати свої можливості та вибудовувати стратегії взаємодії із цим світом та приймати обґрунтовані рішення з приводу важливих життєвих питань [9].

Соціальну ініціативність майбутніх соціальних працівників окреслюємо як сукупність форм їх усвідомленої цілеспрямованої діяльності, спрямованої на перетворення соціальних умов і формування соціально-значущих якостей їх особистості, становлення активної життєвої позиції, самореалізації у професії. Відповідно у структурі соціальної ініціативності можна виокремити соціально-професійну, ціннісну, операційно-діяльнісну складові. Ціннісна складова передбачає орієнтацію на розкриття й розвиток індивідуальності майбутнього фахівця в діяльності, її змістовно-результативних і процесуально-динамічних характеристик. Ідентифікацію з професійним середовищем, прийняття його цінностей, усвідомлення соціального і професійного значення навчання як інструменту, що сприяє засвоєнню суспільного й професійного досвіду, норм, правил, традицій соціальної сфери розкриває соціально-професійна складова соціальної ініціативності майбутніх соціальних працівників. Операційно-діялісна складова реалізується в гармонійному поєднанні соціально-професійної та ціннісної складових, спрямованих на надання якісних соціальних послуг, збереження соціального, психічного здоров'я отримувачів соціальних послуг.

Соціальна ініціативність є інтегрованою якістю особистості, що відображає готовність суб'єкта до самостійного висунання, пропагування та практичної реалізації соціально значущої ідеї [3].

На думку Н. Чиренко, соціальна ініціативність розуміється дорослими лідерами дитячих об'єднань скаутського типу як здатність особистості брати участь у житті суспільства, бажання проявляти себе, вміти застосовувати у своїх діях творчий, нетрадиційний підхід [8].

Спираючись на низку досліджень, соціальну ініціативність визначаємо як інтегративне особистісне утворення, що виявляється у сукупності соціальних знань, норм, цінностей, умінь, що забезпечують ефективну взаємодію особистості у соціумі, її самоствердження та самореалізацію у суспільстві. Соціальна ініціативність передбачає спрямованість на себе, спрямованість на соціум, спрямованість на державу.

Виявлення соціальної ініціативності визначається спрямованістю системи мотивів, цінностей фахівця соціальної роботи та відбувається у безпосередній комунікації, в уміннях застосовувати різноманітні методи спілкування, здатності зрозуміти отримувача соціальних послуг, передбачати результати своєї діяльності, уміннях її прогнозувати. Відтак, поняття соціальної ініціативності можна визначити як важливу характеристику особистості соціального працівника, яка сприяє вирішенню соціально-значущих завдань, визначає його роль у суспільстві, формує соціальну позицію.

При цьому формування соціальної ініціативності забезпечує розвиток індивідуальних особливостей особистості фахівця, особистісне й професійне самовизначення та є важливим фактором, що впливає на ефективність діяльності соціального працівника. Слід зауважити, що процес розвитку соціальної ініціативності відбувається шляхом засвоєння соціальних знань, норм, цінностей, набуття професійних компетенцій, професійного досвіду соціальним працівником.

Соціальна ініціативність виявляється в комунікативних уміннях майбутнього соціального працівника, його здатності слухати, виявляти необхідну інформацію, створювати позитивне ставлення, в здатності спостерігати та інтерпретувати вербальну й невербальну поведінку отримувача соціальних послуг. Комунікабельність фахівця виявляється в особистісних, когнітивних, емоційно-мотиваційних та поведінкових уміннях.

Передусім зазначимо, що на етапі професійної підготовки одним із ефективних засобів розвитку соціальної ініціативності майбутніх фахівців є підтримка їх соціальних ініціатив, пов'язаних із можливістю ранньої професійної орієнтації та самостійною професійною діяльністю, самоосвітою.

Соціальну ініціативність трактуємо як моральну якість, соціальну характеристику особистості фахівця соціальної сфери, що виявляється у його здатності до активного та самостійного діяння. Водночас соціальна ініціативність передбачає готовність співчувати, співпереживати, розуміти інших людей, брати участь у добровільній діяльності в інтересах отримувачів соціальних послуг.

Складником ініціативності виступає соціальна ініціативність. Вона є соціально-значущою якістю фахівця соціальної роботи, що пов'язує структуру його особистості й структуру його діяльності та виступає посередником між суб'єктом і вимогами суспільства та передбачає усвідомлену взаємодію із соціальним середовищем. Зміст соціальної ініціативності соціального працівника полягає у визначенні ним своїх сутнісних сил, інтересів, цінностей, які розвиваються і реалізуються в умовах професійної діяльності. Отже, соціальна ініціативність майбутнього соціального працівника є якістю, яка впливає на ефективність його професійної діяльності та дає можливість зреалізувати себе.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, соціальна ініціативність є інтегрованою характеристикою особистості, що визначає рівень її соціалізації, соціальної активності та освоєння діяльності. Це поняття також можна розглядати як особистісну властивість, що забезпечує взаємовідносини індивіда із соціальним оточенням, світом на основі ставлення до себе, до діяльності. Соціальна ініціативність як інтегративне утворення включає знання, уміння, що формуються у процесі соціалізації й дозволяє особистості швидко адаптуватись у суспільстві та ефективно взаємодіяти із соціумом. З огляду на це, структуру соціальної ініціативності складають, перш за все, сукупність соціально-комунікативних знань, умінь і навичок, що застосовуються у діяльності соціального працівника.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в обґрунтуванні методологічного забезпечення соціальної ініціативності майбутнього соціального працівника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурдье П. Практичний глузд / пер. з фр. О. Йосипенко, О. Донцюка. Київ: Укр. центр духовної культури, 2003. 503 с.
2. Петрочко Ж. В. Сутність і функціональна роль соціальної ініціативності у структурі лідерства підлітків. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18 (2). С. 143–150.
3. Соціальна ініціативність: змістово-технологічне забезпечення : посіб. / Т. К. Окушко, Ж. В. Петрочко, Н. В. Чиренко, Н. О. Шпиг, О. В. Пащенко, Л. М. Сокол, О. В. Долгова та ін. ; наук. ред. Т. К. Окушко. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 222 с.
4. Тернопільська В.І., Бакуліна О.С. Особливості застосування освітніх технологій у формуванні мобільності студентів. *Pedagogical and psychological sciences: regularities and development trends: Collective monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2020. p. 370–385.
5. Тернопільська В.І. Теоретичні засади реалізації ціннісного підходу до виховання особистості. *Нові технології навчання: наук.-метод зб.* 2016. Вип. 88. ч.2. С. 21–25.
6. Тернопільська В.І. Структура професійної компетентності майбутнього фахівця. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка*. 2012. Вип. 9. т.2. С. 208–213.
7. Циба В.Т. Системна соціальна психологія: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 328 с.
8. Чиренко Н.В. Виховання соціальної ініціативності: специфіка уявлень підлітків та дорослих лідерів щодо сутності поняття. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. №5(36). С. 46–48.
9. Шахрай В.М. Формування соціальної компетентності учнів основної і старшої школи засобами театрального мистецтва: монографія. Біла Церква: Вид-во. Пшонківський О.В., 2016. 404 с.
10. Ternopil'ska V., Vasylyeva-Khalatnykova M., Chuiko O., Bakhov I. & Chernukha N. Social Rehabilitation Practices of Inclusion In The Educational Process In Working With Children With Disabilities. *PROPOSITOS Y REPRESENTACIONES*. 2021. Issue. 9.

REFERENCES

1. Burde P. (2003). *Praktychnyi hluzd / per. z fr. O. Yosypenko, O. Dontsiuka*. Kyiv: Ukr. tsentr dukhovnoi kultury. 503 s. [in Ukrainian].
2. Petrochko Zh. V. (2014) *Sutnist i funktsionalna rol sotsialnoi initsiatyvnosti u strukturi liderstva pidlitkiv. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*. Vyp. 18 (2). S. 143–150. [in Ukrainian].
3. *Sotsialna initsiatyvnist: zmistovo-tekhnohichne zabezpechennia : posib. / T. K. Okushko, Zh. V. Petrochko, N. V. Chyrenko, N. O. Shpyh, O. V. Pashchenko, L. M. Sokol, O. V. Dolhova ta in. ; nauk. red. T. K. Okushko*. Kharkiv : «Drukarnia Madryd», 2015. 222 s. [in Ukrainian].
4. Ternopil'ska V.I., Bakulina O.S. *Osoblyvosti zastosuvannia osvitynih tekhnolohii u formuvanni mobilnosti studentiv. Pedagogical and psychological sciences: regularities and development trends: Collective monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2020. r. 370–385. [in Ukrainian].
5. Ternopil'ska V.I. *Teoretychni zasady realizatsii tsinnisnogo pidkhodu do vykhovannia osobystosti. Novi tekhnolohii navchannia: nauk.-metod zb.* 2016. Vyp. 88. ch.2. S. 21–25. [in Ukrainian].
6. Ternopil'ska V.I. *Struktura profesiinoi kompetentnosti maibutnoho fakhivtsia. Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Serii: Pedahohika*. 2012. Vyp. 9. t.2. S. 208–213. [in Ukrainian].
7. Tsyba V.T. *Systemna sotsialna psykholohiia: navch. posibnyk*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2006. 328 s. [in Ukrainian].
8. Chyrenko N.V. *Vykhovannia sotsialnoi initsiatyvnosti: spetsyfika uiavlen pidlitkiv ta doroslykh lideriv shchodo sutnosti poniattia. Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*. 2015. №5(36). S. 46–48. [in Ukrainian].
9. Shakhrai V.M. *Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi i starshoi shkoly zasobamy teatralnoho mystetstva: monohrafiia. Bila Tserkva: Vyd-vo. Pshonkivskiyi O.V.*, 2016. 404 s. [in Ukrainian].

10. Ternopilska V., Vasylveva-Khalatnykova M., Chuiko O., Bakhov I. & Chernukha N. Social Rehabilitation Practices of Inclusion In The Educational Process In Working With Children With Disabilities. PROPOSITOS Y REPRESENTACIONES. 2021. Issue. 9.[in English].